

2024-08-26
Socialdepartementet
s.remissvar@regeringskansliet.se;
s.sof@regeringskansliet.se
Diarienummer s2024/00978

FSS remissvar angående En statlig ordning med brottsförebyggande åtgärder för barn och unga (SOU 2024:30)

Föreningen Sveriges socialchefer (FSS) har på remiss för yttrande fått betänkandet från Utredningen om ungdomskriminalitetsnämnder: En statlig ordning med brottsförebyggande åtgärder för barn och unga (SOU 2024:30). Yttrandet ska inkomma till Socialdepartementet senast 23 september 2024.

Om FSS

FSS är en partipolitiskt obunden förening som företräder cirka 400 socialchefer i landet. Utifrån vår profession och tillgänglig kunskap verkar vi för utveckling av den svenska välfärden.

Sammanfattning av utredningens innehåll och förslag

Lagstiftaren vill åstadkomma tydligare åtgärder från samhället när barn och unga har hamnat i en kriminell bana samtidigt som de ska möjliggöra tidigare, tillräckliga och mer samordnade insatser för att förebygga fortsatt kriminalitet. Utredningens uppdrag har varit att ta fram förslag på hur den ordning som råder i Danmark med ungdomskriminalitetsnämnder kan införas i Sverige.

En ny lag

I likhet med den danska ordningen föreslår utredningen att beslut om och uppföljning av individuella brottsförebyggande åtgärder till barn och unga i målgruppen bör regleras i en ny särskild lag.

En ny myndighet

I likhet med den danska ordningen föreslår utredningen att en ny nationell statlig myndighet inrättas: Myndigheten mot ungdomskriminalitet, MUK. MUK ska ha ett regionalt beslutsorgan i varje polisregion. I beslutsorganen ska ingå ledamöter från både rättsväsendet och kommunen med kompetens om och erfarenhet av målgruppen. Ordföranden ska vara eller ha varit domare och de andra två ledamöterna ska vara från polisen respektive kommunen. Om det finns risk för att den unge kommer begå brott av allvarligt slag ska MUK besluta om en handlingsplan med brottsförebyggande åtgärder för den unge.

En ny uppföljning

Socialnämnden är skyldig att verkställa den handlingsplan som MUK har beslutat om. Handlingsplanen innehåller krav på deltagande i socialtjänstens insatser, men även insatser från andra huvudmän, till exempel kontakt med hälso- och sjukvård eller fritidsaktiviteter. Vid sidan av

socialtjänstens ordinarie uppföljning av insatserna ska Kriminalvården ansvara för att följa och kontrollera verkställigheten av handlingsplanen, både av den unge och av socialtjänsten.

Målgrupp

Målgruppen är barn upp till 18 år utan nedre åldersgräns, där det finns risk för att den unge kommer att begå brott av allvarligt slag. Bedömningen av om det finns en sådan risk ska grundas på den unges beteende, levnadsförhållanden, eventuell brottslighet och övriga omständigheter. Vid bedömningen ska det särskilt beaktas om den unge vistas i en kriminell miljö. Den unge ska ha hemvist i Sverige.

FSS synpunkter på förslagen

FSS håller med om att för lite har gjorts för att förebygga och förhindra den situation vi nu ser med ökad gängkriminalitet och en allt yngre målgrupp som rekryteras in i gängmiljö. FSS håller också med om att samverka i ett tidigt skede mellan olika aktörer för att stävja en ogynnsam utveckling för barn och unga behöver prioriteras.

Nya angreppssätt och arbetssätt behövs från många av samhällets aktörer för att vända utvecklingen, där socialtjänsten är en viktig part bland andra. Vi ser stora möjligheter med en ny kommande socialtjänstlag, med ett tydligt förebyggande perspektiv att arbeta mer proaktivt och komma in i ett skede där problematiken ännu inte växt sig alltför stor. Att införa en ordning motsvarande de danska ungdomskriminalitetsnämnderna i Sverige riskerar dock att både underkänna och underminera socialtjänstens roll och kompetens och allvarligt rasera tilliten till socialtjänsten.

Resurskrävande modell och parallella system

FSS anser att den föreslagna ordningen kommer att leda till dubbelreglering och parallella processer i flera led (orosanmälan, barnavårdsutredning, brottmålsprocess, LVU m.m.), vilket varken är ändamålsenligt eller kostnadseffektivt. Detta särskilt med beaktande av den begränsade effektutvärdering som hittills finns av den danska ordningen och att annan forskning inom området saknas. Utredningen skriver också att den bedömer att "socialtjänsten i de flesta fall skulle ha genomfört dessa insatser ändå". Den danska uppföljningen bekräftar denna bild: i 92 procent av fallen i Danmark beslutade MUK likadant som socialnämnden.

Parallella system riskerar även att skapa otydlighet mellan straff och sociala insatser gentemot enskilda och samhället i stort. Att Kriminalvården får uppföljningsansvaret gällande en målgrupp som ännu inte begått brott skickar signaler om att sociala insatser är straff. Detta undergräver helt socialtjänstens uppdrag att komma in tidigt med sociala insatser, ett arbetssätt som bygger på tillit och förtroende.

Det pågår just nu ett stort antal reforminitiativ inom området, bland annat Utredningen om öppna insatser utan samtycke till vårdnadshavare och fler tidiga insatser till barn och unga (S 2022:D). Dessa initiativ kan resultera i förslag som i viss utsträckning motsvarar vad som åsyftas med MUK:s befogenheter, med den viktiga skillnaden att det då rör sig om nya möjligheter till insatser som socialnämnden kan fatta beslut om att verkställa utifrån sin egen kvalificerade bedömning av vad som är bäst för barnet i det enskilda fallet.

Kontraproduktivt i förhållande till nya SoL

I den nya socialtjänstlagen som förväntas träda i kraft den 1 juli 2025 är två av de nya målen förebyggande och tillgänglig socialtjänst. Att socialnämnden ska verkställa åtgärder som en annan myndighet beslutat riskerar att kraftigt motverka socialnämndens eget arbete med att bygga goda relationer till de personer som är aktuella där. Det nya förslaget med MUK motverkar således socialnämndens uppdrag.

Även om MUK:s verksamhet inte handlar om påföljder utan om förebyggande sociala insatser finns det överhängande risker, vilket också danska utvärderingar visar, att förfarandet kan uppfattas så av barn och vårdnadshavare när nämnden består av en domare, en polis och en kommunal tjänsteperson, och den statliga delen av uppföljningen (eventuellt) genomförs av Kriminalvården.

I den nya socialtjänstlagen framhålls vikten av att de insatser som socialtjänsten ger ska vara byggda på vetenskap och beprövad erfarenhet. Förslaget saknar vetenskapligt stöd för att det ska ha en brottsförebyggande effekt. Det är orimligt att ny lagstiftning som presenteras på socialtjänstens område, i ljuset av de nya krav som finns i SoL om att de ska vara just kunskapsbaserade, inte är det.

Socialtjänsten har utmaningar med kompetensförsörjningen. Utredningens förslag kan försvåra rekrytering ytterligare då socialarbetare i första hand är utbildade för att arbeta med att motivera målgruppen till förändring och erbjuda stöd, inte att utöva kontroll.

Undanträngningseffekter

FSS befarar att socialtjänstens bedömningar kommer att påverkas negativt utifrån att yttrande till MUK ska inkomma från socialtjänsten inom tre veckor. Utredning och bedömning av behov, risker och skydd tar vanligtvis längre tid att utreda och bedöma, särskilt i komplexa ärenden med många riskfaktorer.

För att socialtjänsten ska kunna lämna ett yttrande inom den angivna tidsramen kommer det krävas prioriteringar inom nämndens verksamhet och det riskerar att bli resurskrävande och medföra undanträngningseffekter.

Ungdomsbrottsligheten i samhället sjunker även om det gängrelaterade våldet ökar. I sammanhanget finns långt fler sociala problem utöver kriminalitet, som socialtjänstens insatser har i uppdrag att motverka, såsom barnfattigdom och skadligt bruk och beroende. Att växa upp med dessa riskfaktorer kan öka risken att senare hamna i kriminalitet. Att arbeta med dessa målgrupper är något som socialtjänsten behöver kunna prioritera, som ett led i att motverka kriminalitet och som en del av socialtjänstens kärnuppdrag.

Proportionalitetsprincipen

Att införa en ordning där den som beslutar om insatser inte ansvarar för kostnaderna för verkställigheten innebär att kommunen mister rådighet över sin egen budget. Det finns även risker i att socialtjänsten tvingas verkställa något som går emot den egna bedömningen. Förslaget motiverar inte dessa inskränkningar i det kommunala självstyret.

Förslaget motiverar inte inskränkningarna i barnets rättigheter

Den förskjutning som sker i samhället mot en mer repressiv hållning och ett straffrättsligt förfarande är problematisk eftersom det riskerar att påverka barn negativt. Då barnets bästa ska beaktas vid åtgärder som rör barn skulle de straffrättsliga inslagen på ett sätt kunna motiveras av att det är till barnets bästa eftersom det hjälper barnet ur kriminalitet (vilket också anges som motivering i utredningens förslag). Men då det saknas tillräckligt stöd för att säga att de straffrättsliga inslagen har en positiv brottsförebyggande effekt och där det finns risker för att repressiva åtgärder snarare riskerar att påverka barns utveckling negativt och leda till så kallad stämplingseffekt, kan förslaget inte anses förenligt med barnets bästa. För de ungdomar som behöver hjälp att lämna ett osunt och kriminellt liv och beteende behövs en professionell specialistvård/behandling, inte endast strängare straff.

Detta behöver socialtjänsten för att kunna arbeta brottsförebyggande

- **Statligt ansvar för rekommenderade insatser.** Socialstyrelsen har presenterat ett kunskapsstöd med rekommendationer avseende insatser till barn och unga för att motverka normbrytande beteende och hindra återfall i brott. En del av de insatser som Socialstyrelsen rekommenderar är dock inte tillgängliga i Sverige eller tillhandahålls genom licens från privata aktörer. Ett alternativ till ny lagstiftning vore att en nationell statlig aktör får ansvara för att de rekommenderade insatserna tillgängliggörs genom implementering och utbildning i de kommuner där behoven finns och uppstår. Detta blir än mer angeläget efter att den nya socialtjänstlagen träder i kraft, vilket kommer att ställa högre krav på att de insatser som ges ska vila på forskning och beprövad erfarenhet. Genom en statlig aktör som tillhandahåller förvaltning, utbildning och implementeringsstöd av rekommenderade insatser och metoder, och säkerställer att dessa tillgängliggörs för landets kommuner, kan likställigheten mellan de insatser som kommunerna erbjuder öka och fler individer få rätt insats.
- **Adekvat resurssättning.** Förslaget med MUK bygger till stor del på att man inte anser att socialtjänsten följer upp eller fattar rätt beslut. Häri borde man istället undersöka om det verkligen förhåller sig så, och vad det i så fall beror på. De flesta socialnämnder kämpar med stora underskott, samtidigt som ambitionerna höjs i kvalitet och ansvar utan ökat budgetutrymme. Den sociala barn- och ungdomsvården saknar många gånger resurser att kunna ge rätt insats i rätt omfattning i rätt tid. En korrekt resurssättning är en förutsättning för att kunna ge kunskapsbaserat stöd.
- **Tillitsbygge och rimliga förväntningar.** Desinformationskampanjen gentemot socialtjänsten är ett samhällsproblem som behöver hanteras på strukturell nivå. För att socialtjänsten ska lyckas vara ett relevant alternativ för människor som vill ha stöd och hjälp med sina sociala problem får socialtjänsten inte ses som ett hot utan en möjlighet. En viktig aspekt är att hålla isär straff och social hjälp. En annan aspekt är att andra myndigheter visar tillit till socialtjänsten och ser socialtjänsten som likvärdig. Det bör dock också framhållas att även vid användande av rekommenderade, evidensbaserade arbetsätt och hög tillit till sociala insatser, måste det finnas en rimlig förväntansbild på vilka resultat socialtjänsten kan nå med en svår målgrupp. Att förebygga brott, och att unga människor dras in i kriminalitet, har en mångfacetterad lösning i både individuella, systemiska och strukturella aspekter där socialtjänsten är en av många aktörer. Detta förutsätter att alla övriga myndigheter och verksamheter som möter barn och familjer har i uppdrag att arbeta förebyggande med insatser som kan motverka mer omfattande insatser i ett senare skede från socialtjänsten.

Ekonomiska konsekvenser

FSS anser att de ekonomiska konsekvenserna av att införa MUK inte är tillräckligt utredda. Detta i förhållande till den ökade administration det förväntas leda till, undanträngningseffekternas fördröjning när lösningar på problem för andra målgrupper får vänta samt kostnader för själva verkställigheten. Ett riktat statsbidrag föreslås för införande men det är oklart hur länge och hur mycket. Senare förväntas detta överföras till det generella statsbidraget, vilket medför stora risker att socialtjänsten inte kommer att kompenseras fullt ut för de ökade kraven och arbetsuppgifterna.

För Föreningen Sveriges socialchefer

Monica Persson, ordförande

Föreningen Sveriges socialchefer är en partipolitiskt obunden förening som verkar för utveckling av den svenska välfärden. Vi bedriver påverkansarbete inom socialpolitiska frågor och arrangerar den årliga konferensen Socialchefsdagarna.